

Міністерство освіти і науки України
Черкаський державний технологічний університет
Державний архів Черкаської області
Національна спілка краєзнавців України
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
Національний історико-культурний заповідник «Чигирин»
Кам'янський державний історико-культурний заповідник
Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник
Черкаський обласний краєзнавчий музей
Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
Фонд «Рідна країна»
Громадська організація «Національна академія наук вищої освіти України»

МАТЕРІАЛИ
VII Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(з міжнародною участю)
«КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА
УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ
ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА ТРАДИЦІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ»

31 жовтня – 01 листопада 2024 р.
м. Черкаси

Черкаси
2024

УДК 94:004](063)
МЗ4

Рекомендовано до видання
рішенням вченої ради
Черкаського державного
технологічного університету
(протокол №3 від 21.10.2024)

Упорядники:

д-р іст. наук, проф., заслужений працівник освіти України **Валентин Лазуренко**;
канд. іст. наук, доц. **Ірина Стадник**;
канд. іст. наук, доц. **Оксана Яшан**;
Олена Литвин

Рецензенти:

Молоткіна В. К. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії і культури України та спеціальних історичних дисциплін Університету Григорія Сковороди в Переяславі;

Салата О. О. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

МЗ4 **Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції** (з міжнародною участю) «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження» (Черкаси, ЧДТУ, 31 жовтня – 01 листопада 2024 р.) / упоряд. : Лазуренко В. М., Стадник І. Ю., Яшан О. О., Литвин О. В.; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : видавець Гордієнко Є.І., 2024. – 291 с.

У збірнику опубліковано доповіді і тези виступів, що були представлені учасниками VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження».

Для науковців, викладачів, вчителів, здобувачів вищої освіти, краєзнавців, музейників та усіх, хто цікавиться культурно-історичною спадщиною України.

УДК 94:004](063)

Тексти у збірнику опубліковані на основі матеріалів, наданих авторами, які несуть повну відповідальність за зміст своїх публікацій, точність і коректність посилань, дотримання засад академічної доброчесності. Збережено стилістику оригіналів. Висловлені думки не обов'язково збігаються з позицією організаторів конференції.

© Автори, 2024.

ЗМІСТ

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Томенко М. УРОКИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРУСИФІКАЦІЇ ТА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ.....	7
Лазуренко В. СИСТЕМНЕ НИЩЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ПАМ'ЯТОК У ПАРАДИГМІ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ 20-х – 30-х РОКІВ ХХ ст. ЗА МАТЕРІАЛАМИ СТУДІЙ КРАЄЗНАВЦІВ ЧЕРКАЩИНИ.....	9
Kryshstal A. ARCHITECTURAL HERITAGE PRESERVATION IN FRANCE	18
Потильчак О. КОМПЛЕКС МОНЕТ ХІV–ХV СТОЛІТЬ З ОЗІРНОЇ ЗВЕНИГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАЩИНИ: ПИТАННЯ АТРИБУЦІЇ.....	21
Гончар Л. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОДРУКІВ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ЇХ АТРИБУЦІЇ.....	26
Солодовніков І. КРИТЕРІЇ ВІДНЕСЕННЯ ІКОН ДО КАТЕГОРІЇ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	29
Зозуля В. РОЛЬ ЖУРНАЛУ «КРАЄЗНАВСТВО» У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ	33
Теплюк Л. РОЗГРАБУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ УКРАЇНИ	39
Шевченко Ю. ТРАДИЦІЙНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ ОДЯГ ЧЕРКАЩИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.	42
Чиж Л. ПАМ'ЯТНИКИ ЧЕРКАС – ЧАСТИНА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ: ПЕРСОНАЛІСТИЧНИЙ ВИМІР	47
Толкушин О. ПІЗНАВАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗНАКИ СЕЛА БУДА-ОРЛОВЕЦЬКА СТАРОСІЛЬСЬКОГО СТАРОСТИНСЬКОГО ОКРУГУ МЛІЇВСЬКОЇ ОПГ»	50
Горенко Л. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ.....	52
Храмова-Баранова О., Манн А. РОЗВИТОК ФОТОГРАФІКИ В УКРАЇНІ.....	57
Подосьонова О. РИМСЬКІ СРІБНІ ЗЛИВКИ ДОБИ КОСТЯНТИНА І: ДО ПРОБЛЕМИ АТРИБУЦІЇ ТА ОЦІНКИ УНІКАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ НУМІЗМАТИКИ	60

Борисов Ю., Кудрєвич В. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ДИЗАЙНУ В УКРАЇНІ	65
Яшан О. ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД	67
Шоптенко В. ПАМ'ЯТКООХОРОННА ПРОГРАМА ПО ПІДГОТОВЦІ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО ВИДАННЯ «ЗВІД ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ»: ЗМІСТ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ.....	71

РОЛЬ МУЗЕЇВ У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ НАЦІЇ

Iwanowska B., Kapranov Ya. THE ROLE OF MUSEUMS IN FOSTERING CULTURAL DIALOGUE AND TOURISM: (Case Study of POLIN Museum and the Potential for Establishing the Museum of Ukrainian Jewish History)	77
Кузнецова Л. ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВИХ МУЗЕЇВ.....	81
Мартинівська В., Швачко Я. НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ «ЧОРНОБИЛЬ» В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ	84
Шевченко Б. ВІД ПРИРОДНИЧО-ІСТОРИЧНОГО КАБІНЕТУ В ЄЛИСАВЕТГРАДІ ДО ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ	91
Валах Т. ПЕЧАТКИ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр. В КОЛЕКЦІЇ ЧЕРКАСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ	94
Костецька Н. АВТОРСЬКА КОЛЕКЦІЯ ГОНЧАРНИХ ВИРОБІВ ЯКОВА БРЮХОВЕЦЬКОГО (1931–2006) У ФОНДОВІЙ КОЛЕКЦІЇ ЧЕРКАСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ	98
Ткаченко В. КОЛЕКЦІЇ МУЗЕЮ М. М. БЕНАРДОСА ЯК ДЖЕРЕЛО ПІЗНАННЯ ІСТОРІЇ ЕЛЕКТРОЗВАРЮВАННЯ МЕТАЛІВ	102
Чепурна І., Шульженко Т. НАУКОВО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ РОБОТИ АРХЕОЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ НІКЗ «ЧИГИРИН»	107
Коваленко Я. ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСПОЗИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МУЗЕЯХ м. КЕЛЬН ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В СПРИЙНЯТТІ ВИСТАВКОВИХ МАТЕРІАЛІВ ВІДВІДУВАЧАМИ	112
Абашіна Л. ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ КОМПЛЕКС «РЕЗИДЕНЦІЯ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО»: 15 РОКІВ РОБОТИ	116
Пискун О. РОБОТА МУЗЕЮ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	120
Лисенко А. МУЗЕЙНА ВИСТАВКА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	125
Нераденко Т. АРХЕОЛОГІЧНІ ЕКСПОЗИЦІЇ РАЙОННИХ КРАЄЗНАВЧИХ МУЗЕЇВ ЧЕРКАЩИНИ	128

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Шамрай О. СЕРГІЙ ШЕЛУХІН НА АВАНПОСТАХ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ	140
о. Мицик Ю. ЕПІЗОД З АРХІВНИХ ПОШУКІВ 2024 р.	144
Перепелиця А. НОТАТКИ СВЯЩЕНОСЛУЖИТЕЛЯ ОЛЕКСІЯ ЄРИМОВИЧА (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.ст.)	146
Федоренко Я. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА В СЕРЕДИНІ 1950-х – НА ПОЧАТКУ 1960-х РОКІВ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРКАЩИНИ).....	154
Мінська О. ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОЇ ЖІНКИ-КОЛГОСПНИЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. ЧИГИРИНСЬКОГО КРАЮ	157
Біла Л. ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ РОДИНИ У СВІТЛИНАХ З ФОНДІВ ЧЕРКАСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ	171
Мушта О. ДАВНІ ІМЕНА І ПРИЗВИЩА У КАМ'ЯНЦІ: ПЕРЕЛІК ТА ОСОБЛИВОСТІ	175
Полякова Т. МИХАЙЛО СКИБИЦЬКИЙ – НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕРОЙ ПЕРУ, КОЛУМБІЇ, ЕКВАДОРУ, ВЕНЕСУЕЛИ ТА ПАНАМИ	179
Клименко Т. ВАСИЛЬ ДОМАНИЦЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ ФІЛОЛОГ, ІСТОРИК, ФОЛЬКЛОРИСТ, КООПЕРАТОР, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ.....	187
Силка О. ПУБЛІЧНІ ЛЕКЦІЇ ЯК ЗАСІБ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІСТОРИЧНИХ ТОВАРИСТВ НА МЕЖІ ХІХ ТА ХХ ст.	190
Ілляшенко Ю. СТОЛИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЧИГИРИН ЯК ЕПІЦЕНТР ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....	194
Трощинська О. ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА В ХОЛОДНОМУ ЯРУ НА СТОРІНКАХ «ЛІТОПISУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ»	199
Брель О., Харченко Л. НЕРАДЕНКО ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА: СПІВПРАЦЯ З НАЦІОНАЛЬНИМ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИМ ЗАПОВІДНИКОМ «ЧИГИРИН»	206
Левченко Н. УКЛІН УСІМ, ХТО КРАЙ СВІЙ ЗАХИЩАЄ	211
Ветров О., Сич Д., Сич О. ЇМ СНИЛАСЬ – ВІЛЬНА УКРАЇНА. НЕРОЗВІДАНА СТОРІНКА ІСТОРІЇ: ЗВИТЯГА І ЗРАДА (До 80-річчя загибелі останнього командира боївки УПА Холодноярщини).....	218
Пугач Н. МИХАЙЛО ЗАДНІПРОВСЬКИЙ: ФРОНТОВІ ЛИСТИ ДО РІДНИХ З ФОНДІВ КАМ'ЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА	234

Горенич О. ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЧИГИРИНЩИНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.: «СПОКІЙНО ПРО СТАРІСТЬ...» ІЗ ОДНОГО ЗАПИСНИКА.....	239
Шабаш Є., Жиденко В. ЖИТТЯ ТА ТВОРЧИСТЬ АНДРІЯ ХИМКА (ХИМЕНКА) ПІД НАГЛЯДОМ «ВАМПІРІВ».....	247
Шмиголь Л. ПЕРЕСЕЛЕННЯ «НА СТЕП» СІЛ ЧИГИРИНЩИНИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ РАЙОННОЇ ТА НИЗОВОЇ ПРЕСИ на прикладі с. Боровиця)	251
Литвин А. РОЗБУДОВА ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАСАДАХ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.....	256
Роздорожний М. ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ ТА НИЩЕННЯ ЦЕРКОВ У 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст. НА КАМ'ЯНЩИНІ В РОБОТАХ МІСЦЕВИХ КРАЄЗНАВЦІВ.....	260
Мельниченко В. ВІДНОВЛЕНІ ГАЗЕТИ ЧЕРКАЩИНИ ПОВОЄННОГО ЧАСУ (1944–1954 рр.).....	264
Кукса Н. СУБОТІВСЬКІ СПАДКИ: КОЛЕКЦІЯ ОСОБИСТИХ РЕЧЕЙ РОДИНИ МАРІЇ ІВАНІВНИ ТА МАРКА ФЕДОРОВИЧА ГРУШЕВСЬКИХ ІЗ ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «ЧИГИРИН»	271
Стадник І. ЦИФРОВІ КОЛЕКЦІЇ ТА ВІДКРИТИЙ ДОСТУП: ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ МУЗЕЇВ У ГЛОБАЛЬНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	276
Пшенишна Н. ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОВИЙ ДОСВІД.....	280
Чонтай О. ПЕРШОМУ В УКРАЇНІ І ЄДИНОМУ В СВІТІ – 20 РОКІВ. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА	283
Майборода А., Худолей О. КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗАГРОЗИ І МОЖЛИВОСТІ.....	289

УДК 737(477.46-21)"13/14"

**КОМПЛЕКС МОНЕТ XIV–XV ст. З ОЗІРНОЇ
ЗВЕНИГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАЩИНИ:
ПИТАННЯ АТРИБУЦІЇ**

Олександр ПОТИЛЬЧАК,

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри джерелознавства
та спеціальних історичних дисциплін*

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Скарби та локалізовані комплекси монет пізнього середньовіччя в Україні порівняно рідкісне явище. Наприкінці весни – на початку літа 2021 р. стало відомо про знахідку на Черкащині, в околицях села Озірна Звенигородського району невеликого проте характерного за набором комплексу монет XIV–XV ст. Нумізматичні пам'ятки було зібрано в лісовому масиві поблизу цього населеного пункту. Пізніше монети та частину супутнього речового матеріалу передали для зберігання та дослідження в фонди Навчально-наукової лабораторії експертизи культурно-історичних цінностей кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін історичного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова. Нижче подаємо результати наукової атрибуції монет комплексу.

Локація знахідки – правобережжя басейну річки Гнилий Тікич за кілька кілометрів від міста Звенигородка. Це поросла лісом, горбиста височина по берегах струмка – правого притоку Гнилого Тікича з історичною назвою Вонюча [7, с. 308].

Знайдений комплекс складають 13 цілих, одна фрагментована монета та 4 фрагменти монет. Серед них: 5 татарських дангів ханів Моххамеда (1370–1378), Токтамиша (1380–1399), Джелал ад-діна (1411–1412), Кічі-Моххамеда (1430–1444), фрагментований ординський данг невизначеного емітента з литовським надкарбуванням герба-«Колюмни», 2 цілих та 4 фрагменти денаріїв Володимира Ольгердовича (1362–1394), 2 польських та 1 литовський денарії, львівський напівгріш короля Казимира III Великого (1333–1370), 2 кримських акче хана Менглі I Герая (1468–1515).

Хронологічно найбільш ранньою монетою комплексу є руський грошик польського короля Казимира III Великого. Ці монети карбувалися на львівському монетному дворі у 1351–1354 та 1370 рр. з лігатурного сплаву срібла Ag-875. [1, с. 102] Попри зміщення штемпелів при карбуванні, що «зрізало» частину легенд, монета відносно добре збережена. У центрі поля аверсу коронована монограма Казимира III – «К» та частина кругової легенди латиною «[...] POLONIE [...]» («[К] [Казимир]

[КОРОЛЬ] ПОЛЬЩІ»). На реверсі грошика, в центральному колі з крапок, зображено крокуючого ліворуч лева – герб Галицької землі та міста Львова. По колу частина легенди латиною «[...]TA°DOI°RVGSIE[...]» ([МОНЕ]ТА КНЯЗІВСТВА РУСИ). Вага нашої монети 1,05 гр., а діаметр 19,7 мм [див.: табл. 1, 12].

До групи польських монет комплексу відносимо два, різного стану збереженості, анепіграфних недатованих денарія типу («орел/корона»), що карбувалися у Кракові Владиславом I Ягайлом (1386–1434). Вага монет – 0,23–0,24 гр., а діаметр 10,6–11,9 мм., що в межах норми монетного двору [10, с. 10].

Чільну групу монет комплексу складають ординські данги. Найдавніший з них належить хану Моххамеду (1370–1378) та був викарбуваний монетним двором Орди (кочова ставка хана) у 773 році Хіджри (1372 р. від Р.Х). Монета вагою 1,36 гр. відносно добре збережена. На її аверсі прочитується легенда: «Султан справедливий, захисник мирського життя і віри Моххамед хан. Нехай продовжиться його правління». На реверсі – назва монетного двору (ал-Орда) та рік карбування [9, с. 40]. Інша монета цієї групи карбована ханом Токтамишем (1380–1399). Данг важить 1,16 гр. та відносно добре збережений. На лицевому боці монети читаємо ім'я та титул емітента: «Султан справедливий Токтамиш хан». Легенда зворотного боку – скорочений текст мусульманського «Символу віри». Дата та місце карбування на монеті відсутні [8, с. 307].

Значно гірше зберігся погано прокарбований монетним майстром та зношений в обігу данг старшого сина Токтамиша – хана Джелал ад-діна. Цей правитель володарював в Орді усього 14 місяців 814–815 р. Х. (1411–1412), а тому навіть його недатовані монети (така і в нашому комплексі) легко визначити хронологічно. На аверсі читається лише частина легенди («Султан»), а на реверсі залишок легенди з назвою монетного двору – «Іль уй Муазам» («Дім Країни Найвищої»), що пов'язується фахівцями з джучидської нумізматики з городищем Кам'яний Бугор поблизу Астрахані [6, № 18; 3, с. 57, № 508]. Вага цієї монети 0,64 гр. [див.: табл. 1, 3].

Наймолодшою в групі ординських дангів із нашого комплексу є недатована монета з іменем сина Тимура – хана Кічі-Моххамеда (1430–1444). Попри значний ступінь зношення монета все ж піддається атрибуції. На її аверсі у внутрішньому колі читаємо ім'я хана – «Моххамед//Бен [...]». На реверсі монети двозуба тамга ханів Нижньої Волги, а навколо залишки легенди монетного двору – «Орда Базар» [11, с. 216, № 438; 9, с. 68, № 595]. Вага монети 0,55 гр. [див.: табл. 1, 4].

Нарешті, ще одну монету з групи ординських, вагою 0,58 гр. та діаметром 14,4 мм через поганий стан важко атрибутувати [див.: табл. 1, 5].

Характерну групу нумізматичних пам'яток озірнянського комплексу складають 2 цілі монети та 4 фрагменти різної ваги денаріїв київського

удільного князя Володимира Ольгердовича (1362–1394). За класифікацією Г. Козубовського монети належать до 3-го типу денаріїв цього князя та карбувалися не раніше 1380-х – на самому початку 1390-х рр. [3, с. 34]. Монети на аверсі мають зображення княжого знаку, на реверсі – «плетінку», по колу – різні варіанти написання імені князя «Володимир». Вага цілих монет цього типу – 0,29–0,33 гр., діаметр 12,4–14,5 мм. [див.: табл. 1, 6–7].

Групу литовських карбівок комплексу з Озірної складають 2 монети. Передусім – це недатований анепіграфний денарій великого князя Вітовта Кейстуовича (1392–1430) типу «колюмни/спис з хрестом». Монета із срібла високої проби, у задовільному стані збереженості. На аверсі в шнуровому колі зображено литовський геральдичний знак «колюмни». На реверсі, у такому ж шнуровому колі, бачимо вістря списа зі з'єднаним у частині древка хрестом. Вага монети 0,24 гр., співпадає з ваговою нормою синхронних у часі польських денаріїв Владислава I Ягайла (1387–1434) [див.: табл. 1, 15]. На думку литовського нумізмати Є. Іванаускаса денарії типу «колюмни/спис з хрестом» Вітовт почав карбувати не раніше 1401 р. [13, с. 17]. У нумізматичній літературі досі існує дискусія щодо місця та часу карбування цих монет. М. Гумовський вважав, що монети цього типу емітувалися у Вільні в 1386–1396 рр. На думку М. Щекатіхіна, свого часу підтриманого М. Котляром, місцем карбування денаріїв «колюмни/спис з хрестом» був Луцьк, що підтверджується фактом: абсолютна більшість скарбів цих монет були знайдені або в самому Луцьку, або поблизу міста чи на Волині загалом [5, с. 79].

Очевидно до періоду правління Вітовта Кейстуовича належить і невизначений фрагментований ординський данг з контромаркою «Колюмни» («Стовпи», «Стовпи Гедиміновичів») [2]. Вага розламаної начетверо монети 0,61 гр., що наближає надкарбований данг до вагової норми ординських монет першої половини XV ст. [див.: табл. 1, 16].

Таблиця 1. Комплекс монет XIV-XV ст. з Озірної Звенигородського району Черкаської області (знахідки 2021 року).

№ зп	Емітент/ номінал/ монетний двір/ рік емісії	Вага (гр)	Діаметр (мм)	Опубліковано
1	2	3	4	5
I. Орда				
1.	Моххамед (1370–1378), данг, Орда, 773/1372 р.	1,36	16,7–15,1	Сагдеева, 2005: 40, № 352
2.	Токтамиш (1380–1399), данг, без місця карбування, недатований	1,16	16,4–15,4	Савельєв, 1858: 307; Сагдеева, 2005: 51, № 452
3.	Джелал ад-дін (1411–1412), данг, Іль уй Муазам, недатований	0,64	16,2–11,8	Лебедев, Клоков, 2001: №18; Сагдеева, 2005: 57, № 508

МАТЕРІАЛИ VII-ОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

4.	Кічі-Моххамед (1430–1444), данг, Орда-Базар, недатований	0,55	14,9–14,1	Лебедев, Клоков, 2001: №92; Сагдеева, 2005: 68, № 595
5.	Данг. Невизначений.	0,58	14,4	-
II. Київське удільне князівство				
6.	Володимир Ольгердович (1362–1394), денарій, недатований, Київ, тип III	0,29	14,5–12,8	Козубовський, 2016: 28
7.	Володимир Ольгердович (1362–1394), денарій, недатований, Київ, тип III	0,33	13,2–14,4	Козубовський, 2016: 28
8.	Володимир Ольгердович (1362–1394), денарій (фрагмент), недатований, Київ, тип III	0,13	-	Козубовський, 2016: 28
9.	Володимир Ольгердович (1362–1394), денарій (фрагмент), недатований, Київ, тип III	0,10	-	Козубовський, 2016: 28
10.	Володимир Ольгердович (1362–1394), денарій (фрагмент), недатований, Київ, тип III	0,06	-	Козубовський, 2016: 28
11.	Володимир Ольгердович (1362–1394), денарій (фрагмент), недатований, Київ, тип III	0,06	-	Козубовський, 2016: 28
II. Королівство Польське				
12.	Казимир III Великий (1333–1370), галицько-руський грошник, Львів, недатований, 1351–1354, 1370 рр.	1,05	19,7	Нечитайло, 1997: 10; Бакалець, 2018: 102
13.	Владислав I Ягайло (1386–1434), Денарій польський («орел/корона»), недатований	0,24	10,6–11,9	Нечитайло, 1997: 10
14.	Владислав I Ягайло (1386–1434), Денарій польський («орел/корона»), недатований	0,23	10,9–11,7	Нечитайло, 1997: 10
III. Велике князівство Литовське				
15.	Вітовт Кейстуович (1392–1430), денарій «колюмни/спис з хрестом», недатований, не раніше 1401 р.	0,24	11,9–13,4	Ivanauskas E., Douchis, 2004: 17; Нечитайло, 1997: 9
16.	Вітовт Кейстуович (1392–1430), данг Орди з контрамаркою «Колюмни», фрагментований, не раніше	0,61	15,3	Борейша, Казаров, 2009.
IV. Кримське ханство				
17.	Менглі Герай I (873–921/1468–1515), акче, 2-ге правління, Кирк-Єр, 2-ге правління ^Λ (89)	0,66	11,9–13,8	Retowski, 1901: 290
18.	Менглі Герай I (873–921/1468–1515), акче, 2-ге правління, Кирк-Єр, (89) ^Λ	0,61	10,4–14,2	Retowski, 1901: 290

«Наймолодшими» в атрибутованому нумізматичному комплексі є пара добре збережених срібних акче кримського хана Менглі Герая I (1468–1515) вагою 0,61 та 0,66 гр., викарбувані монетарнею Кирк-Єру з

датами ^Λ (890 рік Хіджри) [14, с. 290], що відповідає 1485–1486 рр. за християнським літочисленням [див.: табл. 1, 17–18].

Як бачимо, монети з озірнянського комплексу за хронологією емісії охоплюють понад 130-річний період, з першої половини 50-х рр. XIV ст. до середини 80-х рр. XV ст. Зазначимо, що виявлений нумізматичний комплекс репрезентує практично усі (окрім молдовських та угорських карбівок) групи монет, що перебували в обігу на українських землях Подніпров'я у XIV–XV ст. Прикордонне з Ордою, а пізніше і з Кримським ханством, положення регіону визначило значну долю в комплексі монет Орди та Криму (близько 40 %). «Родзинкою» нумізматичного комплексу є наявність в ньому досить рідкісної для Черкащини знахідки – львівського грошика Казимира III Великого і не менш рідкісних денаріїв київського удільного князя Володимира Ольгердовича.

Список використаних джерел

1. Бакалець О. А. Роль галицько-руських грошиків та львівських напівгрошів в грошовому обігу Подільського князівства у другій половині XIV – на початку XV ст. *Історичні студії суспільного прогресу*. 2018. Вип. 6. С. 100–111.
2. Борейша Ю., Казаров А. О надчеканках «колюмн» Витовта Кейстутовича и Свидригайлы Ольгердовича. Минск : «Тесей», 2009. 56 с.: ил.
3. Козубовський Г. А. До хронології карбування монет Володимира Ольгердовича (1362–1394). *Археологія*. 2016. № 4. С. 27–41.
4. Котляр М. Ф. Грошовий ринок Галицької Русі другої половини XIV – першої чверті XV ст. *Історичні джерела та їх використання*. Вип. 2. Київ : Наукова думка, 1966. С. 178–193.
5. Котляр М. Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. Київ : Наукова думка, 1971. 176 с.
6. Лебедев В., Клоков В. Монеты с юго-восточных окраин Сарая. Татарская археология. Казань, 2001. № 1–2.
7. Похилевич Л. И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. Біла Церква: Видавець О. В. Пшонківський, 2007. XXII+642 с.: 8 іл.
8. Савельев П. С. Монеты джучидские, джагатайские, джелаиридские и другие, обращавшиеся в Золотой Орде в эпоху Токтамыша. *Записки Восточного отделения императорского археологического общества*. Т. XII. Вып. 2. С.-Пб., 1858.
9. Сагдеева Р. З. Серебряные монеты ханов Золотой Орды. М., 2005. 77 с.
10. Нечитайло В. Мини-каталог польско-литовских монет, обращавшихся на территории Украины в XIV-XVIII вв. *Нумізматика і фалеристика*. 1997. № 2. С. 9–17.
11. Федоров-Давыдов Г. А. Денежное дело Золотой Орды. М. : Палеограф, 2003. 352 с.+40 с. ил.
12. Френ Х. М. Монеты ханов улуса Джучиева или Золотой Орды. С.-Пб., 1832.
13. Ivanauskas E., Douchis R. J. Pocket catalogue of Lithuanian coins/Kišėninis lietuviškų monet katalogas/Kieszonkowy katalog monet Litewskich/Карманный каталог литовских монет (1386-1938). Kaunas: UAB “Judes”, 2004. 108 p.
14. Retowski O. Die Münzen der Girei. *Труды Московского нумизматического общества*. Т. 2. Вып. 3. М., 1901. С. 240–308.

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ
VII Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(з міжнародною участю)
«КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ:
ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА ТРАДИЦІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ»

31 жовтня – 01 листопада 2024 р.

м. Черкаси

Статті подаються в авторському редагуванні.

*Оригінал-макет виготовлено у редакційно-видавничому відділі
Черкаського державного технологічного університету*

Технічний редактор Тетяна Манжура

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 16,97. Обл.-вид. арк. 20,9. Тираж 50 прим. Зам. № 24-100.

Видавець і виготівник ФОП ГОРДІСНКО Є. І.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 4518 від 04.04.2013.
Україна, 18000, м. Черкаси тел./факс: (0472) 56-56-12, (067) 444-28-94
e-mail: book.druk@gmail.com